

Foto: Emelie Stendahl

Tsitsi tror på berättandets kraft

– Åh herregud, utbrister kvinnan bredvid mig i biomörkret och blir sittande med handen framför munnen.

MAMMAN I FILMEN KARE, KARE ZVAKO har precis rasat ner i det djupa hålet som hennes man grävt åt henne. I botten av hålet har han riggat vassa träpålar, som genomborrar hennes kropp i fallet. Hon blir liggande på rygg, alldeles blodig i den sandiga gropen, medan mannen springer och hämtar barnen. De får sjunga och beveka den döda modern, under det att pappan styckar, tillreder, och äter henne glupskt.

Kare, Kare Zvako betyder "för länge, länge sedan" på shona, ett av språken som talas i Zimbabwe, och berättelsen är hämtad från en gammal folksaga. Filmen är gjord av författaren och filmaren Tsitsi Dangarembga som visade den i Stockholm under CinemAfrikafestivalen.

– Min mormor berättade sagan för mig när jag var liten, och den har dröjt kvar. Jag har länge velat göra någonting med den, säger hon.

Det blev en annorlunda film, som på samma gång är förskräcklig och underhållande. Dagens sista ljus spelar i det höga gula gräset i ett kargt men vackert landskap, och berättelsen som utspelar sig är absurd: bland annat reser sig den döda mamman för att dansa med några myror. Musiken är central och skiftar från smäktande kärlekstoner till funkiga kwaitobeats. En kannibalmusikal med ett suveränt soundtrack.

ATT KVINNOR MÖRDAS på uppseendeväckande och vidriga vis på film är varken nytt eller förvånade, utan snarare något

som biobesökare och tv-tittare fått vänja sig vid. I åtskilliga filmgenres flås, slås, stryps, styckas eller hängs kvinnor, för att sedan paketeras i svarta sopsäckar.

Men Kare, Kare Zvako skiljer sig från dessa filmer på en avgörande punkt. Den som närt en hemlig önskan om att kvinnorna på filmduken på något magiskt sätt ska besegra våldet och visa prov på okuvlig styrka, precis som kvinnor ute i verkligheten reser sig gång efter annan, fastän de inte borde orka mer, får sin önskan tillfredställd i Kare, Kare Zvako. För trots att mannen dödar och äter sin fru, så är det hon som i slutänden segrar. Mannen tar hungriga, stora bett av köttstyckena men knappt har han tuggat färdigt före han börjar svälla på ett oroväckande vis, och vips! Så förvandlas han, och hon återuppstår i hans ställe.

KARE, KARE ZVAKO FICK ETT VARMT MOTTAGANDE i Zimbabwe, där den vann pris för bästa kortfilm på den internationella filmfestivalen, och filmen har visats både på bio och tv. Men den gillades inte av alla. Det finns de som hävdar att feminism inte är del av Zimbabwes inhemska kultur, och som kritiserade filmen för att vara inställsam mot väst.

Men att feminism skulle vara ett västerländskt påfund är ett påstående som regissören Tsitsi bestämt avfärdar. Berättelsen som filmen bygger på är en ju folksaga, och en del av Zimbabwes kulturarv. Vilket visar att man länge har manat till att behandla kvinnor och barn väl.

– Varje land har sin backlash mot feminismen. Man använder sig av de argument som finns till hands, och i Zimbabwe är detta argumentet som används för att angripa feminismen.

Andra kritiker ventilerade farhågor om vilken bild av Afrika som filmen förmedlar till omvärlden. Finns det en risk att Kare, Kare Zvako förstärker de negativa, stereotypa bilderna av Afrika i väst, frågade man sig. Kanske var det denna kritik som gjorde att Tsitsi betonade att filmen är en folksaga, och tillade att kanibalism inte förekommer i hennes del av världen, när hon presenterade sin film på biografen Zita.

DAGEN EFTER FILMVISNINGEN möter jag Tsitsi för en intervju. Hon bor med man och tre barn i Harare. Maken är filmredigerare och klipper hennes filmer.

– Folk frågar mig om jag är feminist och jag brukar svara att jag har ett feministiskt perspektiv på så sätt att genusfrågorna, och de utmaningar jag möter som kvinna, är mycket centrala i min existens. Därför måste jag bry mig om dessa frågor, men det innebär inte att jag exkluderar andra viktiga frågor, som barns rättigheter, fattigdom, och effekten feminismen har på män, säger hon.

Engagemanget för flickors och kvinnors rättigheter och möjligheter har löpt som en råd tråd genom Tsitsis verk, till exempel i romanen Rotlös och filmmanuset Neria. Hon är också initiativtagare till en årlig filmfestival för kvinnliga filmskapare i Zimbabwe.

När jag ber Tsitsi att beskriva kvinnors situation i Zimbabwe i dag, berättar hon om ett samhälle under stor belastning, där det kitt och den trygghet som binder människor samman vittrar sönder. När familjer inte längre har råd att skicka alla barn till skolan, är det flickorna som får stanna hemma. Och i konkurrensen om jobben hamnar kvinnorna ofta utanför; de tvingas i större utsträckning ta upp marginaliserade yrken som till exempel prostitution. Mäns frustration över den dystra tillvaron går ut över kvinnor i form av våld – misshandeln har ökat markant.

Försämrad hälsa är en annan viktig fråga, och unga kvinnor är särskilt utsatta. För i en tid när hopplöshet råder, så frodas myterna, säger Tsitsi. En myt om hiv och aids är att man blir botad om man har sex med en oskuld. I brist på meningsfull behandling väljer vissa män denna lösning, och smittar unga kvinnor. Situationen är oerhört dystert och i stort har kvinnor i dag sämre förutsättningar än på länge, sammanfattar hon.

FINNS DET ETT LJUS, UNDRAR JAG, EN LÖSNING? Det måste det göra, även om hon inte själv kan se någon just nu, blir svaret. Kanske kan berättandet spela en roll genom att öppna

Mer afrikansk film i Sverige – lärare lånar filmer gratis

Låt fler människor i Sverige få se filmer av afrikanska filmskapare. Det är vad den ideella föreningen CinemAfrica arbetar för, genom att bland annat anordna en afrikansk filmfestival i Stockholm vartannat år.

Afrikanska filmskapare producerar filmer i världsklass, och på CinemAfricas festivaler visas både spel- och dokumentärfilmer från olika länder på kontinenten. Filmerna skildrar människor

för en dialog där många olika röster är representerade och flera perspektiv vägs in. Dialog är den enda vägen framåt, tror hon.

Behöver Zimbabwe en egen sannings- och försoningskommission, liknande den i Sydafrika?

– Vi talade mycket om försoning i Zimbabwe efter frigörelsen 1980, och vi hade sloganerna på radio som annonserade att "det här är försoningen år". Men vi skred aldrig till verket. Vi satte oss aldrig ner och talade med varandra på riktigt. Vi gick aldrig igenom sorgen och smärtan som skulle kunna ha gjort läkandet möjligt. Processen vi såg i Sydafrika var väldigt givande. Jag vet att den har kritiserats, men idén är utan tvekan mycket ädel.

– Sannings- och försoningskommissioner har även funnits på andra håll på kontinenten, och i Zimbabwe borde man ställa sig frågan vad man kan lära av andra länder. Det är första gången Afrika frigör sig från sitt koloniala förflutna och kunskap måste hämtas ur de erfarenheter som görs längs vägen. I den processen är dialog nyckeln till förändring, säger Tsitsi.

SJÄLV SKULLE HON GÄRNA arbeta med film som verktyg i konfliktlösning, och hon har tillsammans med några andra tagit fram ett program för hur det skulle kunna gå till. Filmens styrka är ju att den talar till något inom oss, och att den har förmågan att beröra oss på ett djupare plan. Genom berättelser som engagerar människor går det att medverka till förändring.

Men brist på pengar gör att projektet förblir på idéstadiet. Det är tufft att vara kulturarbetare i ett land vars ekonomi är inget mindre än en katastrof, konstaterar hon. Även planerna på att filma ytterligare två folksagor har gått i stå, eftersom pengar saknas. Men om de ekonomiska begränsningarna är tydliga, så har hon i vart fall inte känt av landets stränga censur. Inte än så länge i alla fall, tillägger hon.

Under besöket i Stockholm deltog Tsitsi i ett seminarium om identitet på biografen Zita. Efter seminariet fick publiken ställa frågor, och en ung kvinna räckte upp handen och berättade att trots att hon är uppvuxen i Sverige, så har hon svårt att känna sig delaktig i det svenska samhället. Med rötter i Gambia får hon möta fördomar, som att många i Sverige blir förvånade när de hör att hennes föräldrar är välutbildade. Hon önskade att hon hade fått se fler filmer om Afrika och av afrikanska filmskapare redan i skolan. För förebilder är viktiga.

Tsitsi Dangarembga svarade henne:

– Young lady, du kanske är en av rösterna i det nya Sverige som kommer att bidra till en förändring. Så att andra i framtiden kan växa upp i ett sådant samhälle du önskar dig.

EMILIE STENDAHL

och miljöer som annars i regel sällan syns i det svenska mediebudet, och på CinemAfrica är förhoppningen att filmerna kan öppna för identifikation, samt bidra till att motverka stereotypa skildringar av Afrika och afrikaner.

CinemAfrica lånar också ut filmer gratis till skolor i hela landet. De flesta filmerna är textade på engelska och lämpar sig därför bäst för högstadies- och gymnasieelever. CinemAfrica försöker även få SVT att köpa in och visa afrikansk film.